

spájajúca východnú a západnú tradíciu, ktorú používa ako základ formulovania bytostnej štruktúry človeka pomocou bohatého pojmového aparátu východného a západného myslenia, či už filozofického, psychologického, mystického, alebo vedeckého. Autor sa snaží dokázať známu tézu mystiky o bytostnej rovnosti, príbuznosti najskrytejšieho, numinózneho základu reality (Absolútna, Boha, Nič, Vedomia ako takého) s podstatou človeka, ktorá je božská, neduálna a nadindividuálna a ktorá ako stopa Absolútna má možnosť z týchto latentných hlbín vystúpiť a prejaviť sa.

V skúsenosti s *numinóznym* vidí autor možnosť otvárať ľudský život „hlbine“, hodnotám, ktoré nie sú náhodné a pomínutelné, získať prístup do sveta večných hodnôt, rozvinúť všetky tvorivé funkcie ľudského ducha, prielomom do numinózneho kreovať bytie, odkrývať skutočnosť ako *domov*, kde svet a človek začínajú *byť*. Je to život odohrávajúci sa v rovine vnútornej aj transcendentnej, a tým aj v autentickej sociálnej usporiadanosti.

Autorov projekt „evolučnej mystiky“ či „univerzálnej mystiky“ obsahuje zaujímavý praktický rozmer, vykazuje príbuznosť s Eckhartovým poňatím múdrosti ako „majstrovstvom života“, umožňuje štruktúrovať bytie širšie, univerzálnejšie, nielen eticky a sociálne, ale aj ekologicky.

Milan Potančok

Ing. Mgr. Milan Potančok
Oddelenie ekonomiky a podnikového manažmentu UM STU
Radlinského 11
813 68 Bratislava 1
SR
e-mail: lpmilan@centrum.sk
e-mail: milan.potancok@stuba.sk

JOHN ROGERS SEARLE:

Rečové akty

Bratislava: Kalligram 2007, 283 s.

Searlova kniha s názvom *Speech acts* z r. 1969, ktorú vďaka D. Kamhalovi môžeme čítať už aj po slovensky, predstavuje dôležitý príspevok v rámci celej filozofie jazyka. Čitateľ slovenského prekladu knihy *Rečové akty* sa môže oboznámiť so základným Searlovým stanoviskom k problémom analýzy jazyka a s metódami, ktoré pri skúmaní jazyka používal.

Searlova teória rečových aktov nadväzuje na Austinovo chápanie rečových aktov, podľa ktorého hovorenie jazykom v sebe zahŕňa viac než len čisté konštatovanie faktov. Austin ukázal, že okrem konštatívov používame v našom bežnom jazyku oveľa častejšie performatívy, ktorých funkciou je hlavne vykonávať určitý čin. Kým pri konštatívoch posudzujeme ich pravdivosť alebo nepravdivosť, pri performatívoch rozhodujeme o ich vydarenosti, resp. nevydarenosti. Hranica medzi konštatívmi a performatívmi, ako ukázal Austin, je však veľmi rozmazaná. Searlov prístup k teórii rečových aktov sa v podstate

od Austinovho líši.

V prvej kapitole nás Searle oboznamuje so svojou metódou a s oblasťou skúmania, ktorou je jazyk so svojimi charakteristikami. Už na začiatku knihy podáva vlastnú hypotézu, že „hovorenie jazykom je zapojením sa do (veľmi zložitej), pravidlami riadenej formy správania“ (s. 27). Osobitnú pozornosť venuje Searle rečovému aktu sľubovania a okrem neho analyzuje aj rečové akty na abstraktnejšej úrovni, akými sú referovanie a predikovanie, ktorým venuje dve samostatné kapitoly (4. a 5. kapitola).

Searlova hypotéza, že hovorenie jazykom je riadené pravidlami, nám iba potvrdzuje to, o čom písal už Wittgenstein vo svojom neskoršom období. Wittgenstein hovorí: „Rozumieť vete znamená rozumieť istému jazyku. Rozumieť jazyku znamená ovládnuť istú techniku“ ([2], 111).

Dôležitý argument pri obhajovaní Searlovej teórie predstavuje tzv. „princíp vyjadriteľnosti“, ktorý stanovuje, že čokoľvek, čo hovorca mieni, môže povedať, z čoho však nevyplýva, že čokoľvek, čo hovorca povie, musí alebo môže pochopiť. Searlovým zámerom je hlavne ukázať, že v prípadoch, keď hovorca nehovorí presne to, čo mieni, to vždy môže urobiť.

V druhej kapitole sa Searle usiluje obhajovať základnú hypotézu svojej knihy, a to pomocou hlbšej analýzy pojmov propozície, pravidla, významu a faktu. Na tomto mieste rozlišuje aj medzi rozličnými druhmi rečových aktov, v rámci ktorých rozlišuje vykonávanie troch odlišných druhov aktov: 1. vykonávanie aktov vyslovenia slov, 2. vykonávanie propozičných aktov (referovanie a predikovanie), 3. vykonávanie ilokučných aktov (s. 41).

Výraz *ilokučné akty* prevzal Searle od Austina. Príkladmi ilokučných aktov sú tvrdenie, kladenie otázky, prikazovanie, sľubovanie, varovanie, ospravedlňovanie, žiadanie atď. Ilokučný akt teda spočíva vo vyslovení určitých slov v určitom kontexte, za určitých podmienok a s určitým úmyslom. Ilokučné akty sú v úzkom vzťahu s perlokučnými aktmi, ktoré zahrňujú vplyvy ilokučných aktov na poslucháčov.

Searle správne ukazuje, že tieto tri druhy aktov sú navzájom v takom vzťahu, že vykonaním ilokučného aktu sa vždy vykonajú aj ostatné dva akty, pričom neplatí, že vykonaním vyslovenia určitých slov musí hovorca vykonať aj propozičný alebo ilokučný akt. Tu môžeme vidieť aj Fregeho vplyv na Searlovo chápanie propozičných aktov, podľa ktorého slová majú referenciu len v kontexte vety.

Searle rozlišuje medzi regulatívnymi a konštitutívnymi pravidlami a podáva ich definície. Píše: „Regulatívne pravidlá regulujú predtým existujúcu činnosť, činnosť, ktorej existencia je logicky nezávislá od pravidiel. Konštitutívne pravidlá konštituuju (aj regulujú) činnosť, ktorej existencia je logicky závislá od pravidiel“ (s. 55). Podstatný význam vo filozofii jazyka hrajú konštitutívne pravidlá, ktoré sú podľa Searla základom rečových aktov. Tieto pravidlá majú väčšinou formu „X sa v kontexte K pokladá za Y“.

Pri analýze ilokučných aktov zachytáva Searle ich intenčný aj konvenčný aspekt, a predovšetkým ich vzájomný vzťah. Na základe toho vylepšuje Griceovu analýzu významu. Searle na rozdiel od Gricea totiž analyzuje význam slov vyslovených hovorcem konvenčne, keď poslucháč rozpoznáva hovorcov zámer na základe konvenčných pravidiel, určujúcich význam vyslovených slov. Táto skutočnosť hrá podľa Searla dôležitú úlohu pri posudzovaní úspešnosti ilokučných aktov.

V štvrtej kapitole – pri analýze referencie ako rečového aktu – Searle úspešne obha-

juje svoju hypotézu, z čoho mu vyplýva, že referencia musí byť tiež intencionálnym aktom, ktorého úspešnosť závisí od opisného obsahu referujúceho výrazu. To znamená, že úspešne referujeme na základe významu referujúcich slov. Význam slov teda predchádza referenciu.

V piatej kapitole Searle rozoberá predikáciu, o ktorej tvrdí, že – na rozdiel od referencie – nikdy nevystupuje neutrálne, ale vždy je v nejakom ilokučnom spôsobe.

Searle si uvedomuje, že ak je jeho teória rečových aktov správna, tak by si mala vedieť poradiť aj s mnohými filozofickými problémami, nad ktorými si láme hlavu mnoho filozofov. Skutočnou príčinou týchto problémov je podľa Searla to, že filozofi pri početných pokusoch o ich riešenie nikdy nevychádzajú z nejakej konkrétnej teórie jazyka. Tu by sme však Searla mali upozorniť na to, že filozofia jazyka nie je veda, ktorá vychádza z nejakej overenej teórie, a jej vytvorenie by podľa nášho názoru ani nemalo byť jej cieľom. Preto si myslíme, že Searlova teória rečových aktov je skôr vedou, než filozofiou. Mimochodom, tento názor vo mne vyvoláva aj vedecky znejúci názov druhej časti knihy, ktorú Searle nazval *Niekoľko aplikácií teórie*. V tejto časti sa pokúša riešiť tri problémy súčasnej filozofie, v ktorých pomocou svojej teórie objavuje omyly. Za tieto omyly pokladá omyl naturalistického omylu, omyl rečového aktu a omyl tvrdenia.

Zo spomenutých omylov venuje Searle najviac priestoru omylu naturalistického omylu, ktorý spočíva v odmietnutí tvrdenia, že z nijakých opisných tvrdení nemôžu vyplývať hodnotiace tvrdenia. Tento problém formuluje aj v ôsmej kapitole ako odvodenie „malo by sa“ z „je“ (s. 235). Myslím, že Searlovi sa tento problém podarilo vyriešiť veľmi presvedčivo, a to pomocou príkladu ilokučného aktu sľubovania. Podstata tohto riešenia spočíva v tom, že z tvrdenia „Jones sľúbil, že zaplatí Smithovi päť dolárov“ sa dá odvodiť tvrdenie „Jones by mal zaplatiť Smithovi päť dolárov“ (s. 238). Myslím, že na tomto odvodení nie je nič nepochopiteľné, pokiaľ používame slovo „odvodiť“ v jeho bežnom zmysle.

Searlova kniha spolu s Austinovou knihou s názvom *Ako niečo robiť slovami* patrí medzi najdôležitejšie práce, ktoré nám umožňujú pochopiť celú problematiku rečových aktov. Searlova kniha zároveň ponúka úžasné úvahy o tom, ako náš jazyk skutočne funguje, preto si myslím, že je veľmi užitočná a zaujímavá nielen pre filozofov jazyka, ale aj pre odvážnejších bežných čitateľov.

Mária Sačková

LITERATÚRA

- [1] AUSTIN, J. L.: *Ako niečo robiť slovami*. Bratislava: Kalligram 2004, 183 s.
[2] WITTGENSTEIN, L.: *Filozofické skúmania*. Bratislava: Pravda 1979, 275 s.

Mgr. Mária Sačková
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava I
SR